

Latvijas Universitātes 78. Starptautiskā zinātniskā konference

TREŠĀ

STARPDISCIPLINĀRĀ KONFERENCE

**IZMĒRĪTAIS
LAIKS UN
TELPA**

**KARTES
KALENDĀRI
MŪZIKA
DEJA**

Konferences programma un tēzes

13. marts, 2020

Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka
Rīga, Rūpniecības iela 10

IZMĒRĪTAIS LAIKS UN TELPA

KARTES, KALENDĀRI, MŪZIKA, DEJA

13. martā 11:00 – 16:00

Latvijas Universitātes 78. Starptautiskā zinātniskā konference

LU AKADĒMISKAJĀ BIBLIOTĒKĀ, RĪGĀ, RŪPNIECĪBAS IELĀ 10

PROGRAMMA

SĒDES VADĪTĀJA

Dr.phil., LU Akadēmiskās bibliotēkas Starpnozaru pētniecības centra vadītāja, direktora vietniece

Ineta Kivle

10:30 – 11:00

REĢISTRĀCIJA

11:00 – 11:10

Dr. geol., prof., Prorektora eksakto un medicīnas zinātņu jomās p.i.

VALDIS SEGLIŅŠ

KARTES

Sekcijas vadītāja **Anda Juta Zālīte**

11:10 – 11:30

AIVARS MARKOTS

Kartes – ticamība un īstenība

11:30 – 11:50

GUNĀRS SILABRIEDIS

Senās kartes un plāni – Rīgas pilsētas vēsturiskās attīstības liecinieki

11:50 – 12:10

LINDA AKMENTIŅA

Kartes valoda

12:10 – 12:30

IVETA NĀTRIŅA

Utopijas koordinātes

12:30 – 12:50

ILGONIS VILKS

Debess ķermeņu "riņķa dancis" un laikmetu bagāža laika skaitīšanā

12:50 – 13:40

DISKUSIJA
KAFIJA

KALENDĀRI

Sekcijas vadītāja **Venta Kocere**

13:40 – 14:00

GUNTA JAUNMUKTĀNE

No kalendāru vēstures

14:00 – 14:20

VIESTURS ZANDERS

Ieskats latviešu trimdas kalendārniecībā (personības un tendences)

14:20 – 14:40

DISKUSIJA
KAFIJA

MŪZIKA, DEJA

Sekcijas vadītājs **Jānis Kudiņš**

14:40 – 15:00

LOLITA FŪRMANE

Laiktelpa Renesanses mūzikas kompozīcijā:
Florences Doma kupola iesvētīšanas piemērs

15:00 – 15:20

VALDA VIDZEMNIECE

Labanotācija – kustību analīzes un notācijas sistēma. Latviešu tautas deju notācijas projekts

15:20 – 15:40

INETA KIVLE

Mūzikas laiktelpa – filosofisks skatījums

15:40 – 16:00

DISKUSIJA
NOSLĒGUMS

Gunta Jaunmuktāne

No kalendāru vēstures

“Kalendāri tak ir mums, latviešiem, viena no visnepieciešamākām grāmatām, kas, tāpat kā Bībele un Dziesmu grāmata, netrūkst nevienā mājā,” – tā savulaik rakstīja Jānis Misiņš.

Kopš 7. gadsimta pirms mūsu ēras romieši izmantoja 10 mēnešu kalendāru. Gads sākās martā, un pirmo mēnesi sauca *Martius*, otro – *Aprilis* utt. 6. gadsimtā pirms mūsu ēras klāt pielika vēl 2 mēnešus: vienpadsmitais bija *Januarius*, divpadsmitais – *Februarius*. Līdz 1. gadsimta vidum pirms mūsu ēras kalendārs bija atpalicis par 80 dienām. Reformāciju veica grupa Aleksandrijas astronomu ar Sozīģenu priekšgalā, un Jūlija kalendāru ieviesa Romas valsts darbinieks, karavadonis un rakstnieks Gajs Jūlijs Cēzars. Par pirmo mēnesi noteica janvāri – laiku, kad ievēlēja amatpersonas.

Viduslaikos kalendārus nesastādīja vienam gadam, tie bija tā saucamie pastāvīgie kalendāri, domāti ilgam laikam, kuros tikai vajadzēja ar kādu no burtiem A, B, C, D, E, F, G atzīmēt esošā gada svētdienu un svinamās dienas.

Arī vecākais Rīgas kalendārs, 14. gadsimta “*Missale Rigense*”, ir pastāvīgais kalendārs, kurā mēneša sadalījumi vēl pēc Romas kalendāra – līdz nonām, idām, kalendām.

Pieminami arī LU Akadēmiskās bibliotēkas 15. gadsimta rokrakstu kalendāri “*Breviarium*” un īpaši greznā “*Stundu grāmata*”, kas rakstīta Ziemeļfrancijā.

No pirmajiem iespiestajiem kalendāriem, kas domāti vienam noteiktam gadam, bibliotēkas fondos atrodas kāds fragments no 1504. gada. Tas ir iespiests uz vienas lapas, bet vairs nav tikai pastāvīgā kalendāra papildinājums, bet ir pilnīgs kalendārs, kurā bez svēto vārdiem katrai dienai ir atzīmēts arī zvaigznājs, kurā atrodas saule, un arī astroloģiskās zīmes.

Pirmo pastāvīgo Rīgas kalendāru 1554. gadam sastādīja Rīgas arhibīskapa ārsts Tarkvīnijs Šnellenborgs, bet tas nav saglabājies. Taču saglabājies ir cita Rīgas ārsta un astrologa Zaharija Stopija sastādītais un Kēnigsbergā izdots “*Schreibcalender auf das Jahr 1565*”.

Pirmais Rīgā drukātais kalendārs ar pirmo Rīgā iespiesto pilsētas skatu ir astrologa Johana Nikolaja Arborija sastādītais un Nikolausa Mollīna izdots kalendārs 1590. gadam "Schryff Calender". Saglabājušās 4 bojātas lapas, kas atrastas kādas grāmatas vāka iesējumā.

Latviskos mēnešu nosaukumus blakus latīnskajiem pirmo reizi dod Kurzemes superintendants Pauls Eihorns savā darbā "Historia Lettica" 1649. gadā: ziemas mēnesis – janvāris; sveču mēnesis – februāris; sērsnu jeb baložu mēnesis – marts; sulu mēnesis – aprīlis; lapu jeb sējas mēnesis – maijs; ziedu mēnesis – jūnijs; siena jeb liepu mēnesis – jūlijs; suņu jeb rudzu mēnesis – augusts; sila jeb viršu mēnesis – septembris; veļu jeb zemliku mēnesis – oktobris; salnas mēnesis – novembris; vilku mēnesis – decembris.

Lai zemniekus pieradinātu pie nedēļas dienu skaitīšanas, lieti noderēja 1654. gadā iespiestā Georga Manceļa sprediķu grāmata "Lang-gewünschte Lettische Postill", jo sprediķu grāmatas saturs bija stingri saskaņots ar nedēļu kalendāru. Ar šo svētdienas sprediķi pārstāvēto "kalendāru" Kurzemes un Vidzemes zemniekiem bija jāiztiek līdz pat 18. gadsimta 60. gadiem. Savukārt Latgales zemniekiem bija paveicies, jo viņi pie iespiesta dienu skaitīšanas palīgīdzekļa tika jau sākot ar 1730. gadu, kad Viļņā tika iespiesta "Gromota Lyugszonu".

Latviešu kalendāru sākumposmā bija zināmas jukas, jo Daugavas vienā krastā valdīja vecie laiki, bet otrā – jaunie laiki. Un tā nu daugavieši pamanījās svinēt svētkus gan pēc vieniem, gan otriem laikiem.

Pirmais latviešu kalendārs saucās "Zemnieku jeb latviešu laiku grāmata", kura nosaukums mainījās uz – "Jaunā un veca latviešu laiku grāmata", "Veca un jauna latviešu laiku grāmata" un "Laiku grāmata", kuru iespieda Jelgavā. Latviešu kalendāriem ir raksturīgi, ka bieži vien laika gaitā tā nosaukums mainījies.

Protams, arī vidzemniekiem vajadzēja savu kalendāru, un tā no 1781. līdz 1790. gadam Vidzemes kalendāru izdeva Rubenes mācītājs Kristofs Harders.

Viens no pirmajiem apgādiem, kas mēģināja izdot arī ārēji glīti noformētu kalendāru, bija Eduarda Zīslaka apgāds Jelgavā, kurš izdeva "Latviešu kalendāru ar bildēm".

Pārļūkojot plašo latviešu kalendāru klāstu, varam tos iedalīt vairākās grupās: vispārīgie kalendāri, vietējie (atsevišķu pilsētu vai pagastu izdotie), latviešu kalendāri, kas izdoti ārpus Latvijas, nozaru kalendāri – literārie, juridiskie, mūzikas, tirdzniecības un rūpniecības, bērnu, reliģiskie (arī atsevišķu draudžu kalendāri), lauksaimniecības, ārstnieciskie, mājturības, mīlestības un sieviešu, jūrniecības, humoristiskie un daudz un dažādu profesiju kalendāri. Jā, latvieši tiešām ir īsta kalendārnieku tauta!

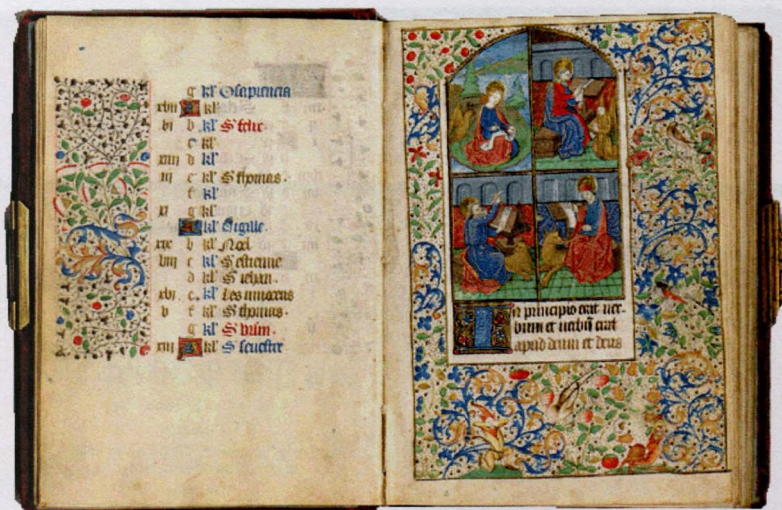
KX Septēbe hē dies
xxx. lū. xxx. *Im*

xvi f. sept. *Im* ab pte
v g. iij. fortunari ep̄i
a. iij. nāstuen z iwa a'
xiiij. b. ii. oct. augusti *Im*
ii. c. iij. os
d. viii. s
x. e. vii. d. machelberte v
f. vi. o. pafinas s. marie
xviii. g. v. o. Gorgant nre
vi. a. iiii. d. pēti z iacūti a'
xv. c. ii. d. ius
iiii. d. ius
e. xviii.
xii. f. xvii. d. octob. Erata f. c.
i. g. xvi. d. Acromedis nre
a. xv. d. Eufemie s. iua z a'
ix. h. xiiii. d. Lamberti ep̄i *Im*
c. xiiij. d. Floreny ep̄i
xvii. d. xii. d. vigl.
vi. e. xi. d. Mathei ap̄li
f. x. d. p. iuanay z loc. *Im*
xiiii. g. ix. d. Teclē v a'
iiij. a. viii. d. Lni ipe
b. vii.
xi. c. vi. d. y
d. v. d. Lafine z da *Im*
xix. e. iij. d. wentzelai
viii. f. iij. d. Michāel ardy
g. ii. d. ieronymi p̄bri. *Im*

KX Octob. hē dies. xxxi.
lunaro. xxxi.

xvi. a. octob. Remgy z g. *Im*
v. b. vi. leodegari nre
xiiij. c. v. duos ewaltay *Im*
ii. d. iij. f. iustā. *Im*
e. iii. faulm nre
x. f. ii. mara p̄ s. marcell. a'
g. Hos
xviii. a. viii. d. dyousij z loc. *Im*
vii. b. viij. d. Geroms z loc. *Im*
c. vi. d. Tractacō aug. *Im*
xv. d. v. d. *Im*
iiii. e. iij. d. *Im*
f. ii. d. *Im*
xi. g. ii. d. kalen. ipe *Im*
i. h. ius. d. Scōs mānys. Hedwigis vidue
b. xvii. d. Soucub. Gallo. *Im*
ix. c. xvi. d. luc. ew. *Im*
d. xv. d. marini nre
xvii. e. xiiij. d. *Im*
vi. f. xiij. d. *Im*
g. xi. d. *Im*
xiiij. a. xi. d. vudeā milā v. *Im*
iiij. b. x. d. Seven ep̄i. Cordule *Im*
c. ix. d. *Im*
xi. d. viii. d. Eulym z oipimā
e. vii. d. amandi ep̄i
xix. f. vi. d. vigl.
viii. g. v. d. Sywois z iude
a. iij. d. *Im*
xvi. b. ii. d. *Im*
v. c. ii. d. Dūctum nre. *Im*

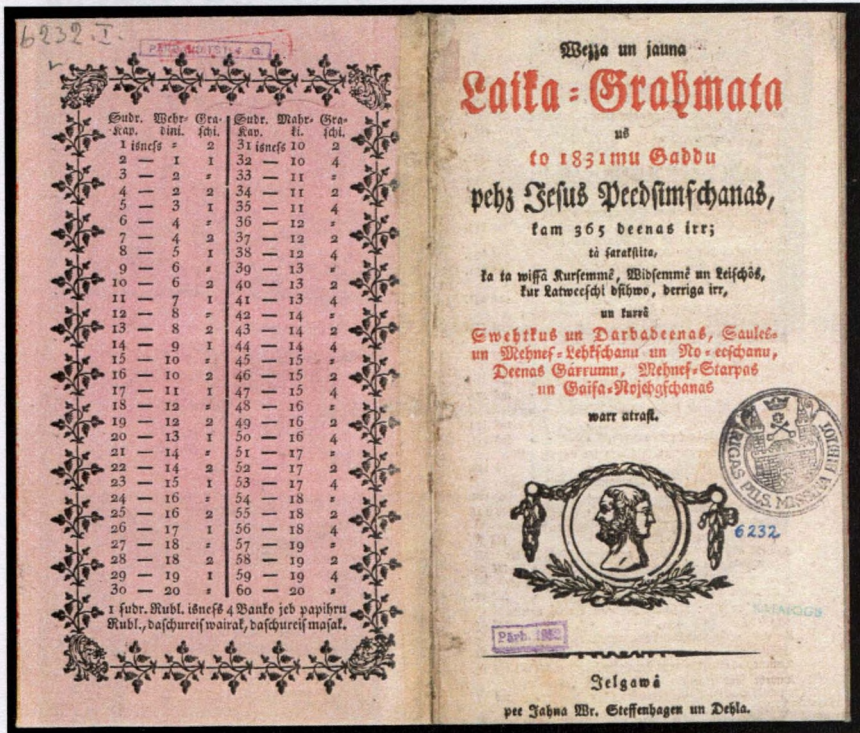
„Missale Rigense“ 14. gs.

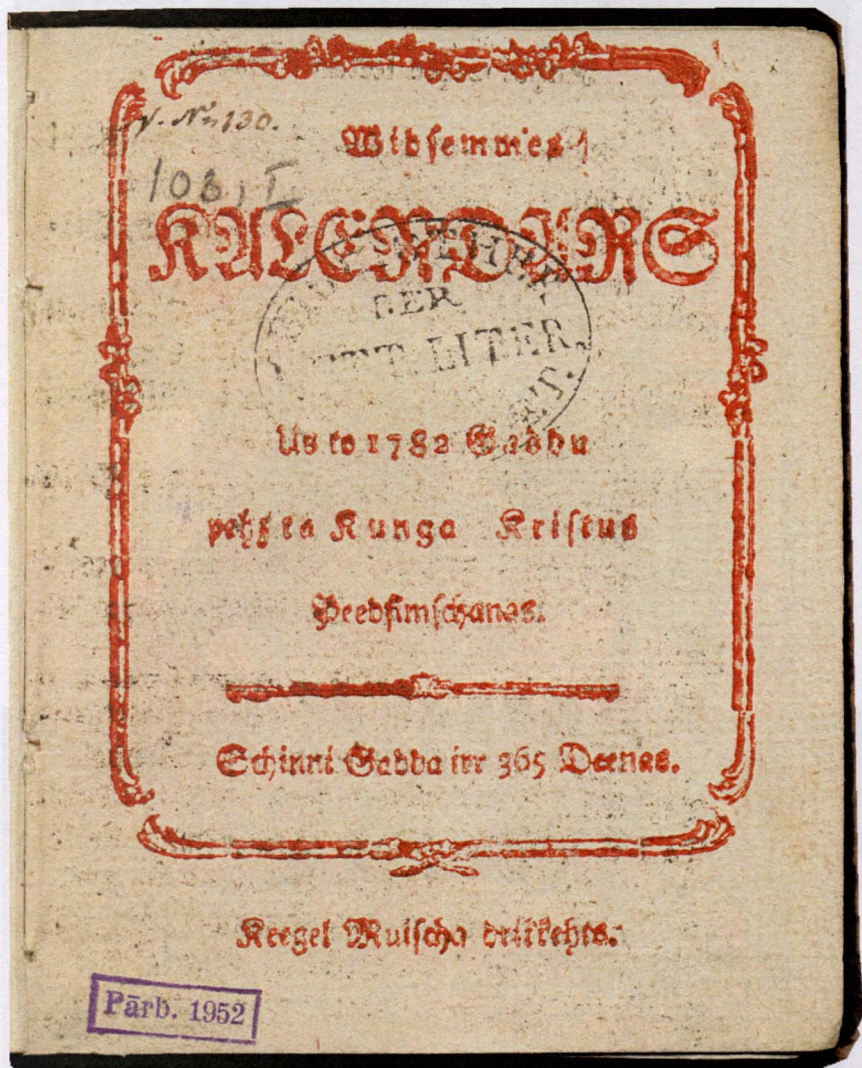
„Stundu grāmata”, 15. gs.

Z. Stopijs „Schreibcalender”, 1565. g., Kēnigsberga

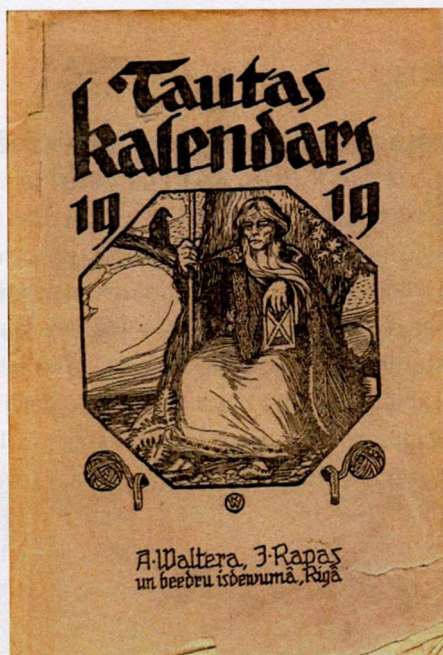
„Veca un jauna laika grāmata” 1831. gadam, Jelgava

„Vidzemes kalendārs” 1782. gadam

„Zīslaka latviešu kalendārs” 1906. gadam, Jelgava

„Tautas kalendārs” 1906. gadam, apgāds „Valters un Rapa”

„Mākslas kalendārs” 1939. gadam, apgāds „Valters un Rapa”